

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Інститут філології
Кафедра зарубіжної літератури

**Модуси комічного у повісті Джерома Клапки Джерома
«Троє у човні, як не рахувати собаки»**

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «бакалавр»
студентки IV курсу
спеціальності
«Зарубіжна література та англійська мова:
теорія і методика навчання»

Багінської Катерини Анатоліївни

*галузь 01 – Середня освіта / Педагогіка
спеціальність – 014.02 Середня освіта*

Науковий керівник:
д. філол. н., проф. Мегела І.П.

Рецензент:
к. філол. н., доц. Білик Н.Д.

Допущено до захисту

Протокол засідання кафедри № ____ від _____

Завідувач кафедри _____ проф. Мірошніченко Лілія Ярославівна

Київ — 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ КОМІЧНОГО. КЛАСИФІКАЦІЯ КОМІЧНОГО У ЛІТЕРАТУРІ.....	6
1.1. Поняття комічного. Історія досліджень гумору.....	6
1.2 Загальна теорія вербального гумору Аттардо і Раскіна	10
1.3 Знакові комічні твори в історії літератури до Джерома Клапки Джерома.....	13
Висновки до розділу 1.....	19
РОЗДІЛ 2. ПОВІСТЬ ДЖЕРОМА К. ДЖЕРОМА У КОНТЕКСТІ КОМІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	20
2.1 Джером К. Джером. Життя і творчість.....	22
2.2. Комічне в літературі Вікторіанської епохи. Феномен “англійського гумору”	24
2.3 Вплив національного, культурного контекстів та епохи на комічне в повісті.....	27
Висновки до розділу 2	28
Розділ 3. АНАЛІЗ КОМІЧНИХ НАРАТИВІВ ПОВІСТІ “ТРОЄ У ЧОВНІ...” ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ В ШКОЛІ.....	28
3.1 Аналіз повісті “Троє у човні...” згідно з Загальною теорією Аттардо і Раскіна	28
3.2. Методичні аспекти використання повісті	42
Висновки до розділу 3.....	47
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	

ВСТУП

Джером Клапка Джером та його повість «Троє у човні, як не рахувати собаки» - чи не найсмішніша книга з будь-коли написаних. Повість «Троє у човні, як не рахувати собаки», написана в 1889 році, одразу ж набула популярності і продовжує перевидаватися дотепер. Науковці розглядають гумор у творі переважно на рівні стилістичних прийомів, а також розглядають національні його характеристики. Дана робота покликана проаналізувати модуси комічного в повісті на більш глибокому рівні, використовуючи інструментарій досліджень гумору взагалі для власне літературного гумору. Окрім цього, розглянуто національно-культурні особливості повісті, які сприяють творенню комічного. У дослідженні також висвітлюється практичне значення «Троє у човні...» для навчального процесу у середній школі. Все вищеписане зумовлює **актуальність** дослідження.

Засоби гумору, іронії та сатири привертали увагу таких дослідників: М. Ендрюс, М. Бахтіна, Я. Бреммера, Ю. Савіної, а також С. Аттардо і В. Раскіна.

Мета дипломної роботи полягає в виявленні комічних наративів в повісті Джерома Клапки Джерома, їх аналізу відповідно до теорії Аттардо і Раскіна та визначення практичного застосування повісті в контексті навчальних програм з англійської мови та зарубіжної літератури.

Відповідно до зазначеної мети виникає необхідність вирішити ряд завдань:

- ознайомитися з поглядом сучасного літературознавства на літературний гумор, ознайомитися з його історією його досліджень;

- Ознайомитися біографією Джерома, його місцем в літературі
- Ознайомитися з загальною теорією вербального гумору
Раскіна і Аттардо
- Розробити план інтегрованого уроку англійської мови та зарубіжної літератури за темою
- Ознайомитися з історичним контекстом повісті, традиціями Вікторіанського суспільства та фактами життя Джерома К. Джерома як представника цього суспільства. З'ясувати, як феномен англійського гумору пов'язаний з духом епохи та біографією автора;
- виявити і проаналізувати комічні наративи у повісті згідно з концепцією гумору Аттардо і Раскіна;

Об'єктом дипломної роботи є повість Джерома К. Джерома «Троє у човні...».

Предметом дослідження є комічні наративи в повісті.

Методи дослідження:

- культурно-історичний метод (розгляд повісті у взаємозв'язку із культурно-історичним розвитком англійського суспільства)

- формальні методи (використання Загальної теорії вербального гумору для аналізу текстів: пошук технічних прийомів творення комічного).

Наукову новизну дослідження визначає потреба у аналізі комічного в романі відповідно до концепції гумору Аттардо і Раскіна, та вплив

культурно-історичного контексту на комічне в повісті «Троє у човні...», адже комічне становить стильову домінанту твору, сприяє передачі особливостей Вікторіанської епохи та творенню частково автобіографічної оповіді.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел, який містить 40 позицій, з них англomовних –10.

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ КОМІЧНОГО. КЛАСИФІКАЦІЯ КОМІЧНОГО У ЛІТЕРАТУРІ

1.1. Поняття комічного. Історія досліджень гумору

Літературний гумор, як і гумор взагалі, важко піддається визначенню. Те, що може здаватися комічним, багато в чому залежить від культурних особливостей країни, спільноти і освітнього рівня окремих слухачів. Жодне з визначень комічного не буде всеохоплюючим, проте у словнику літературознавчих термінів зустрічаємо таке: «Комічне (грецьк. *kekikos* — веселий, смішний) — естетична категорія, характерною рисою якої є освоєння світу і його зображення крізь призму сміху [7] . К. Тріценберг, сучасна дослідниця літературного гумору, визначає поняття як 1) репрезентацію жарту в письмовому вигляді; 2) жарт всередині літературного твору [39, ст. 523]. Серед численних засобів комічного можна назвати такі, як алогізм, гіперболізація, буфонада, каламбур, фарс, пародія, гротеск. Гумор, згідно з тлумачним словником української мови - доброзичливо-глузливе ставлення до чого-небудь, спрямоване на викриття недоліків; уміння подати, зобразити щось у комічному вигляді; художній прийом у творах літератури або мистецтва, заснований на зображенні чого-небудь у комічному вигляді, а також твір літератури або мистецтва, що використовує цей прийом [7].

Історія вивчення гумору взагалі, зокрема літературного, є надважливим розуміння сучасного стану проблеми.

Термін “гумор” вперше в сучасному значенні вжито в працях англійця Бена Джонсона (1682). Він пише про французьку класицистичну комедію як про „*comedy of humors*”, адже вона зосереджена на висміюванні певної риси характеру. Підґрунтям для такого умовиводу Джонсона стала “теорія гуморів” (“*theory of humors*”), згідно з якою поведінку і риси характеру людини визначають співвідношення “гуморів” у тілі — флегми, жовтої та

чорної жовчі, крові. У 1598 р. він опублікував "Кожна людина у своєму гуморі", а наступного року "Кожна людина з гумору" ("Comedy of humours"). Головна ідея цих книг – у нормальних людей гумори врівноважені, а не врівноважені, ексцентричні чи одержимі ідеєю люди – це мішень для насмішок [35]. "Гумор" у значенні "короткого жарту з панчлайном" з'являється у французькій мові в 1770-х та німецькій в 1800-х .

Вивчення власне літературного гумору розпочалося в Давній Греції. Другий том Арістотелевої "Поетики" мав підзаголовок "про комедію", але твір, на жаль, не зберігся до нашого часу. Учень Аристотеля, Теофраст, також писав про гумор — "Про комедію", "Про смішне", але й ці твори не дійшли до наших днів. Не виключено, що вони вплинули на великого оратора Давнього Риму Цицерона. У своєму *magnum opus* "De oratore" ("Оратору") він присвятив окремі розділи ролі смішного у промові. Принципи Цицерона — включати в промову дотепність теми (історія, жарт, анекдот), дотепність форми (гострослів'я, дотеп); не втрачати величі постави та жестів, щоб не бути схожими на мимів і буфонів вулиць, та не жартувати про патриціїв. З цього джерела походить перша класифікація гумору на ситуативний (той, що випливає з реальної ситуації) та мовний (каламбур, передражнювання, іронія тощо) . Принципи Цицерона повторювали в своїх працях дослідники гумору XVI століття. Кастігліоне в "Libro del cortegiano" (1528) зробив майже дослівний переказ римського оратора, так само як і Еразм у "Ecclesiaste" (1535). [34]

Середні віки цікаві для дослідників гумору усною спадщиною, зокрема карнавальною сміховою культурою, яку докладно описав М. Бахтін, та появою "scurra" – акторів, блазнів, мимів, вклад яких відобразився на розвитку літературного гумору.

Під час Реформації вектор наукових пошуків визначала церква; не друкували ані гумористичних творів, ані критичних праць на тему. Р. Бурк зазначає, що в цей період відбувся поділ гумору на прийнятний і

неприйнятний для “вищого суспільства”. Р. Томас пише, що “поняття церкви і держави стали табу для жартівників”. В добу Класицизму, зі зміцненням суспільних і владних ієрархій посаду придворного блазня було викорінено (Чарльз II був останнім “королем зі своїм блазнем). [34]

Важливою віхою цього етапу вивчення комічного є “Теорія вищості”, викладена Томасом Гоббсом у трактаті “Левіафан”, хоча витоки цієї теорії знаходять у Платона та Аристотеля. За Гоббсом, люди сміються з невдач інших, адже ці невдачі “підвищують” їх. Аристотель стверджував, що людині приносить задоволення сміятися над чиймись вадами, адже це дає відчуття своєї переваги. Побіжно ця теорія утверджується і в творах Іммануїла Канта. Проте у “Критиці чистого розуму”, пояснюючи гумор, він стверджує, що смішне виникає з абсурдного. “Комічне, - пише Кант, - це раптова трансформація напруженого очікування в ніщо”.

Підхід Канта перейняв Чарльз Гатченсон. У книзі “Думки про сміх” (*Thoughts on Laughter* (1725)) він визначає сміх як реакцію на розв’язання неспівпадінь. Артур Шопенгауер розвиває ідею до “неспівпадіння концепції та реального відображеного нею об’єкта”, схожий підхід зустрічаємо і в Гегеля; трішки видозміненою приймає цю концепцію Анрі Бергсон, в його баченні неспівпадіння виникають внаслідок протиставлення “живого” і неприродного “механічного”. Підхід “розв’язання неспівпадінь” ліг в основу і сучасної теорії Раскіна і Аттардо.

Дослідження гумору, на жаль, не набуло розквіту в епоху Романтизму. Смішне було поза фокусом братів Грімм, вони пропускали комічні епізоди при записуванні фольклору.

Зростання інтересу до вивчення гумору взагалі, а згодом — літературного, відбулося на межі XIX і XX століття. В першу чергу це стало питанням психології. Засновник психоаналізу Зигмунд Фройд вважав, що гумор є виявом слабкості людини, залежності розуму від тілесних потреб, а в основі

творення смішного – двозначність та незначні модифікації одного й того ж. На його концепції мали вплив ідеї англійського філософа Герберта Спенсера, який поділяв сміх на сардонічний і комічний і пояснював його “розрядкою зайвої енергії”. Фізіології сміху присвячено другий том “Дослідів” Спенсера.

У межовій сфері літературознавства і досліджень гумору особливе місце посідає праця В. Бахтіна. У своїй роботі «Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса» він окреслює концепцію карнавалізації. Основою карнавального гумору є «інверсія подвійних протиставлень»: на час карнавалу бідняк стає багатим купцем, найбільш незграбний хлопець – королем тощо. На час свята «все перевертається з ніг на голову», тілесний низ змінює верх, лихослів'я стає нормою, церковні догмати втрачають силу. За Бахтіним, гумор звільняє людину від внутрішніх бар'єрів, самоцензури, допомагає подолати страх [3].

В. Я. Пропп займався вивченням ролі ритуального сміху в фольклорі. Ключові концепції були опубліковані в праці “Проблемы комизма и смеха. Ритуальный смех в фольклоре (по поводу сказки о Несмеяне)”. Дослідник також вважав, що гумор має певні властивості в залежності від країни походження: англійський – або доброзичливий, або глузливий, німецький – важкий, французький – витончений та дотепний. [20]

У вивчення гумору внесла великий внесок лінгвістика, фокусуючи увагу на семантичному, семіотичному, лінгволітературному, текстовому, психолінгвістичний і когнітивному аспектах. Використання таких понять когнітивної лінгвістики, як схеми, фрейми, сценарії, когнітивні моделі, дозволяє пояснити глибокі ментальні процеси гумору, його виникнення при розпізнаванні мозком когнітивних структур. Саме когнітивні здібності людини дозволяють сприймати і створювати комічне, ґрунтуючись на спогадах, асоціаціях, сприйнятті метазначеній що доводить когнітивна теорія гумору А. Кларка. З 60-х років ХХ століття в Америці і Західній

Європі широкий розвиток отримують лінгвістичні теорії гумору, серед яких можна виділити семіотичні, семантичні, лінгволітературні і інші дослідження. Американський лінгвіст Сальваторе Аттардо в книзі "Лінгвістичні теорії гумору" («Linguistic Theories of Humour») представляє таку класифікацію лінгвістичних теорій сучасних західних дослідників: семіотичні і текстові, семантичні, засновані на сценаріях, стильові теорії. [31]

Взагалі, XX та XXI століття були продуктивними для дослідників гумору, наразі є більше 80 теорій його природи. Це, зокрема, теорія легкої загрози (Benign Violation Theory), онто-епістемологічна теорія гумору, гумор як комп'ютерна модель. Але в даному дослідженні ми зупинимося на загальній теорії вербального гумору (General Theory of Verbal Humor, Attardo and Raskin, 1991), так як вербальний гумор є найбільш практичним стосовно літературознавчого дослідження.

1.2 Загальна теорія вербального гумору Аттардо і Раскіна

Ця концепція розвивалася з теорії Раскіна про семантичні механізми гумору (Semantic Script Theory of Humor, SSTH, 1985). В 1985 В. Раскін опублікував першу формальну семантичну теорію жартів - "Теорію гумору з семантичних скриптів" (SSTH). Вищезазначена теорія вводить поняття "сценарій" в якості "структурованої частини інформації про лексеми або частини слова". Сценарій – це стереотипне трактування певних подій. Наприклад, у першому розділі «Троє у човні...» Джером заходить до аптеки і дає аптекареві «рецепт» на біфштекс і пінту пива. Сценарій 1: лікарі стереотипно виписують рецепти на пігулки. Сценарій 2: лікар, друг Джерома, виписав рецепт на повноцінне харчування і здоровий спосіб життя. Результат: комічна ситуація в аптеці. Основні постулати SSTH можна сформулювати так: щоб жарт був смішним, в ньому мають бути два протиставлені скрипти, які накладаються один на одний ("бінарні опозиції"). [32]

У 1991 теорія Раскіна була переглянута і отримала продовження. До двох протилежних скриптів додаються інші категорії - "ресурси знань" ("Knowledge Resources"), які є обов'язковими складовими комічного, зокрема в літературі. Додавання цих категорій розв'язувало парадокс, наприклад, протилежних скриптів в хоррор-літературі, де замість комічного ефекту вони створювали саспенс.

У Загальній теорії вербального гумору протиставлення сценарію (SO) є лише одним із шести можливих вимірів жарту. Всі виміри - "ресурси знань" (KR) - це опозиція сценаріїв (Script Opposition, SO), логічний механізм (Logical Mechanism, LM), ситуація (Situation, SI), ціль (Target, TA), наративна стратегія (Narrative strategy, NS) та мова (Language, LA). У фокусі уваги загальної теорії словесного гумору порівняння жартів, виокремлення в їхній структурі спільних рис та встановлення формальних концептів понятійного апарату. [33]

Мова (LA). LA KR - це фактична вербалізація жарту, результатом якого є його текст. Це поняття включає всі мовні компоненти тексту на всіх рівнях.

Наративна стратегія (NS). NS KR пояснює той факт, що будь-який жарт повинен бути представленим в якійсь формі оповіді, тобто це проста (оформлена) оповідь, діалог (питання та відповідь), загадка (чи псевдо загадка), загадка у розмові тощо.

Ціль (TA). Ресурс знання "ціль" - висміювання, гумор спрямований на "жертву" жарту. Жарти, які не є агресивними (тобто не висміюють когось чи щось), не підпадають під цю категорію.

Ситуація (SI). Будь-який жарт повинен вводити якусь подію або ситуацію, наприклад, зміна лампочки, перехід дороги, гра в гольф тощо. Ситуацію жарту можна уявити як "реквізит" жарту: предмети, учасники, інструменти, діяльність тощо. Цей тип має прикладне значення для нашої роботи, адже Джером комічне в Джерома часто є наслідком специфічних ситуацій.

Логічний механізм (LM). Логічний механізм пояснює спосіб, з яким ці два протилежні сценарії в жарті зібрані разом. LM - це не обов'язково експліцитне зіставлення бінарних опозицій; інтенсивність перетину двох сценаріїв варіюються.

Існує також авторська ієрархія того, наскільки важливими є "ресурси знання" для створення комічного. У порядку спадання: SO-LM-SI-TA-LA-NS. [33]

Використання формальних концептів на практиці, на прикладі певного жарту, виглядає наступним чином. 17 розділ повісті "Троє у човні..." має в основі жарт про рибацький трофей. Троє друзів приїжджають в містечко та йдуть в паб. На стіні висить начебто опудало великої риби, і кожен місцевий мешканець, котрий заходить в паб, хвалиться, буцім саме він зловив рибину. Коли риба падає, виявляється, що вона з гіпсу: "That trout was plaster of Paris." [37, ст. 209] Отже, бінарні опозиції (SO): " один улов - багато рибаків, які ним вихваляються; успіх спіймати велику рибу - несправжній трофей". У широкому сенсі маємо опозицію брехня - правда. Логічний механізм (LM) виявлення опозиції подвійний: спершу - розмови з рибалками, неспівпадіння їхніх оповідей з реальним станом речей; згодом - розбиття "трофею"; несправжньою виявляється не тільки історія про рибалку, а й власне риба. Ситуація (SI) - контекст, що підвищує градус гумору, подано автором на початку розділу. Це оповідь про звичку рибаків до перебільшень та заувага, що троє подорожніх здалеку, вони не знають історії цього опудала і тому кожен з місцевих відвідувачів пабу охоче розповідає побрехеньки. Ціль (TA) цього жарту загальна. Він спрямований не на окремого рибака, а на звичку до перебільшень рибаків як групи. Мова (LA) діалогічна, з характерною англійському гумору "understatement"; точки перетину протилежних сценаріїв не виділені автором. Імпліцитність цих невідповідностей, звичайний стиль оповіді провокує читача бути уважним та виявляти опозиції самостійно. Наративна стратегія - гетеродієгетичний

наратор в екстрадієгетичній ситуації; включення діалогів в текст. Впливом нарації на комічний ефект не такий суттєвий, як, наприклад, бінарних опозицій. Та саме нарація сприяє несподіваному розв'язанню протилежних сценаріїв. Відсутність емоцій чи роздумів Джерома (в якості персонажа повісті) додає несподіванки фінальній фразі ("Риба була гіпсовою").

Цінність Загальної теорії вербального гумору для літературознавчого дослідження полягає у формалізації підходу, можливості створити певну таксономію комічного в межах одного твору чи автора; визначити авторський стиль творення комічного при порівнянні текстів різних письменників. Такий аналіз, разом із заувагами про культурні впливи, національний та історичний контекст, дає всеохоплююче розуміння природи комічного окремого автора, в межах цієї роботи - Джерома Клапки Джерома.

1.3 Знакові комічні твори в історії літератури до Джерома Клапки Джерома

Література - це відображення всієї діяльності людини, широкого спектру переживань. Тому розвиток гумору не міг не відобразитися на поступальному ході літератури. В контексті літературознавчого дослідження, яким є ця робота, доцільно досить об'ємно проаналізувати історію комічної літератури, а саме тих етапів, які історично передують творчості Джерома К. Джерома. Вивчення гумору та комічної літератури в діяхронічному зрізі є основою для розуміння як повісті "Троє у човні...", так і Загальної теорії вербального гумору на практичному етапі роботи.

Античність заклала підвалини європейської культури та літературної традиції. до цього періоду відносять формування родів і жанрів літератури, зокрема комедії. "Комедія" походить від грецького "commos" - натовп захмелілих людей і "ode" - пісня. Це логічно пов'язано з передвісниками комедії, Діонісіями, під час яких люди пили вино і жартували. Часто жарти були не зовсім пристойними, що сформувало в майбутньому ставлення до

комедії як до "низького" жанру. За Аристотелем, ще одним джерелом комедії є "фалічні пісні", що виконувалися селянами під час весняних свят родючості. Під час карнавальної атмосфери цих свят знімалися заборони на непристойність і лихослів'я, жарти на адресу певних людей мали сатиричний характер, розігрувалися висміювальні сценки. Також склад в становлення комедії внесли автори "викривальних куплетів", які співали їх уночі своїм кривдникам.

Розвиток класичної античної комедії має три періоди: давній (486–404 до н. е., від Великих Діонісій до поразки Афін у Пелопоннеській війні); середній (404–336 або 323 до н. е., тобто до початку походів Олександра Македонського або до року його смерті); новий, розквіт якого припадає на останню чверть IV — перші десятиліття III ст. до н. е. [1]

Давня комедія була сатиричною, критикувала зовнішню і внутрішню політику Афін, окремих можновладців. Події в такого типу комедії відбуваються в видуманих обставинах, паралельно зі смертними персонажами є боги і герої. Представники - Хіонід, Кратет Левкон. Найвідомішим драматургом цього періоду є Аристофан, п'єсам якого характерна політична, суспільно-сатирична тематики. "Жаби" Аристофана порівнюють Есхіла, Софокла, Евріпіда, висміюючи останнього; "Хмари" висміюють Сократа і його бунт проти старих божеств.

Середня комедія дійшла до сучасників уривками. Її основні теми - міфологічно-пародійні та побутові, а представники - Антифан та Алексід.

Нова комедія відмовилась від попередніх тем, залишивши тільки родинно-побутову тематику. Головні теми - визволення дівчини від звідника і віднайдження загубленої дитини. Комедія цього періоду ідеалізує дійсність, відмовляється від гострої сатири, створює ряд сталих комедійних типів (закоханий юнак, гетера, самозакоханий воїн, старий тощо). Поглиблюється психологічна розробка персонажів. Виразником нової комедії є твори

Менандра, наприклад, "Мізантроп" - комедія про відлюдькуватого селянина, що не хоче віддавати заміж свою доньку.

Ми звикли сприймати комедію як один із видів драми, смішну п'єсу - в опозиції до сумної трагедії. Але у класичному розумінні "комедія" - це історія із щасливим кінцем, не обов'язково п'єса (особливо для письменників Середньовіччя й Ренесансу), не обов'язково смішна («Божественна комедія» Данте).

Сатира, ще один прояв комічного, виникла теж в Стародавній Греції, і ніщо від неї не було в безпеці - ні боги, ні професії. Сатира виникла приблизно в 10 ст. до н. е. Найдавнішою формою античної сатири є Меніппова, яка за формою є частково прозовою, частково поетичною та є поєднанням філософських роздумів з пародією. Римська сатира, що виникла в 2 ст. до н. е., була двонаправленим явищем. Написані гекзаметром твори Луцилія, Горація і Ювенала мають виключно римське підґрунтя, тоді як сатири Варрона чи "Сатирикон" Петронія були написані під впливом давньогрецької спадщини. Типовими для римського типу є залучення до політичного висміювання алегоричних образів, комічних портретів, описів бенкетів. Жанр сатири продовжився в Середньовіччі у піснях голіардів і вагантів, та отримав розвиток в подальших епохах.

Наступним значним етапом в еволюції літературного гумору є твори Джеффри Чосера. Джеффри Чосер, хоча й писав сатири, найбільш відомий своїми «Кентерберійськими оповідями» (1387). В цих новелах автор часто використовує грубуваті вуличні жарти, органічно вплітаючи їх в поетичну канву. В творах цього періоду існують два протилежні спрямування - ідеалізація дійсності та прагнення зобразити життя у всій його правдивості. і зіткнення цих пластів часто є причиною комічних елементів у творах. Це ж характерно і для "Декамерона" Бокаччо. Багато з історій, які день за днем розповідають герої збірки, стосуються тих самих тем, що і нова грецька комедія та римська комедія.

«Божественна комедія» Данте, яка є більшою мірою застереженням для грішників, має сатиричні епізоди. Данте та його провідник Вергілій стикаються з великою кількістю флорентійців, які іноді шкодують про свої гріхи, а іноді ні. Так автор сатирично змальовує флорентійське суспільство.

1532-1564 Рабле опублікував серію з п'яти книг, відомих під назвою Гаргантюа і Пантагрюель - ці книги є виразником сміхової культури, карнавалізації (за Бахтіним). Герої вільні від пут розуму, законів фізики та логіки. Чільне місце в поетиці романів займає гротеск. [9]

І Джованні Бокаччо, і Франсуа Рабле продовжували творити сатири. Важливо зауважити розвиток цього жанру в Єлизаветинській Англії. За Джоном Драйденом, ці твори націлені на "виправлення вад"; випадки стають більш жорстокими, прямолінійними. Основна тематика - політична, зокрема, боротьба торі і вігів. В цьому руслі творили Даніель Дефо, Олександр Поуп, вже згаданий Джон Драйден. П'єси Бена Джонсона створили новий рівень сатиричної комедії, доти не відомий англійському театру. П'єси висміювали велике коло суспільних типажів, були страшенно популярними.

Смішною на перший погляд видається «Похвала глупоті» Еразма Роттердамського (1466–1536). Його методи гумору – іронія і сатира. З іншого боку, Еразм має дуже чіткі політичні та релігійні цілі; цей твір є не стільки комічним, скільки дидактичним.

П'єси Шекспіра іноді поділяють на комедії, трагедії та історію. Комедії мають щасливі закінчення, а трагедії - сумні. До найвідоміших комедій належать "Дванадцята ніч", "Міра за міру", "Приборкання норовливої". Трагедії Шекспіра теж часто містять комічного персонажа - клоуна або дурня. Хоча не можна сказати, що цей персонаж є джерелом веселощів чи сміху, його робота полягає у наданні коментарів, які часом сатиричні і дуже часто смішні. Вплив Шекспіра на розвиток комедії та літератури в цілому

важко переоцінити. Гуманістичне світобачення, характерне раннім комедіям, змінюється бароковим невизначенням, тому пізні твори, наприклад, "Буря", є трагікомедіями.

У вісімнадцятому столітті з'явився новий тип гумористичного автора: дотепник. Дотепник - це, як правило, людина, яка може робити швидкі, іронічні коментарі в процесі розмови, але багато дотепників творили на папері.

Відомим представником дотепників є Вольтер, який писав сатири, особливо на католицьку церкву, цензуру та французькі громадянські свободи (або відсутність їх). Вільям Конгрів іронічно висміює манери та моду періоду Реставрації Стюартів; його п'єси, повні саркастичності, поклали початок британській комедії характерів. Інший дотепник – Джонатан Свіфт, мабуть, найбільш відомий завдяки своєму роману «Подорожі Гуллівера» (1726), в якому моряк Лемюель Гуллівер розповідає про свої відвідування дивних земель, населених фантастичними народами. Протистояння між королями за те, з якого кінця краще розбивати яйце, є гротескним змалюванням реалій тогочасної англійської політики, а коментарі Гуллівера з приводу побаченого здебільшого сатиричні.

Роман Лоренса Стерна «Трістрам Шенді» (1759-1767), не можна назвати комічним, але він дає глибоке розуміння англійського ексцентрика, мотивацію дій якого важко передбачити. Цей фактор в поєднанні з ситуативним гумором робить роман смішним.

«Том Джонс» (1749) Генрі Філдінга також дотримується критеріїв комедії, як їх розуміють греки, середньовічні автори та Шекспір: це не надто серйозна оповідь про пригоди, що містить безліч веселих епізодів і закінчується щасливо для всіх, хто заслуговує на цього.

Джейн Остін володіє величезною глибиною розуміння та зображення персонажів, її романи можна одночасно читати і як історії кохання, і як сатири на людську природу та манери суспільства.

Вікторіанський гумор має специфічні риси, які ми детальніше опишемо в зв'язку з національними і культурними особливостями повісті "Троє у човні...". В широкому масштабі, еталоном Вікторіанського гумору є твори Чарльза Діккенс і Вільяма Теккерея. Вони стали надзвичайно популярними завдяки симпатичному читачеві зображенню ексцентричних персонажів; це згодом було скопійовано іншими письменниками. В їхніх романах багато відвертих жартів та сатири, а самі романи можна вважати комедіями, оскільки вони закінчуються майже для всіх добре. Вони змушують нас сміятися через гіперболізації рис певного "типу" людини. [30]

Оповідання Гоголя теж комічні, наприклад, «Ніс», коли ніс людини ходить по місту і потрапляє в неприємності, «Шинель», в якому бідний службовець голодує, щоб придбати нове пальто, яке в нього майже одразу після придбання.

1890–1900 рр., період «кінця століття», був золотим етапом творчості Оскара Уайльда, великого комічного драматурга, "майстра парадоксів". Гумор Уайльда ґрунтується на протиставленні чесним, працьовитим звичаям суспільного світу ледачої вдачі та егоїстичних мотивів своїх елегантних героїв. У п'єсах Уайльда є парадокси, словесна гра, а також створення безглузвих ситуацій. [10]

До цього ж періоду можна віднести п'єси Джорджа Бернарда Шоу. Іронія і сатира його п'єс - гостросоціального спрямування: "Професія місіс Уоррен" (1893) засуджує суспільний устрій, який толерує проституцію.

Останні роки XIX століття - найбільш продуктивний період письменницької діяльності Джерома Клапки Джерома. Книга "Троє у човні, як не рахувати собаки" вийшла друком 1889.

Висновки до розділу 1

Комічне (грецьк. *kekikos* — веселий, смішний) — естетична категорія, характерною рисою якої є освоєння світу і його зображення крізь призму сміху. Літературний гумор - 1) репрезентація жарту в письмовому вигляді; 2) жарт всередині літературного твору.

Дослідження гумору починаються ще в Античності. Термін набуває сучасного значення в XVII столітті, в зв'язку з "теорією гуморів". В середньовіччі комічне є прерогативою суспільних низів; Романтизм також не поглиблює вивчення теми. Вперше пояснення сміху як реакції на розв'язання неспівпадінь зустрічаємо у І. Канта, а Т. Гатченсон в 1725 поглиблює цю ідею в книзі про природу сміху. Різні модифікації цієї думки створюють Гегель, Бергсон, Шопенгауер. Бурхливого розвитку дослідження гумору набувають у XX столітті. Їхніми піонерами стали психологи, починаючи з Фрейда. Вивченням гумору у літературознавчому контексті займалися Бахтін, Пропп, Тріценберг. Важливим є внесок лінгвістики та когнітивістики в такого роду пошуки. На межі цих сфер створена когнітивна теорія гумору Кларка.

Наразі існує понад 80 теорій гумору, але найперспективнішою в рамках даної роботи видається Загальна теорія вербального гумору Аттардо і Раскіна (1991). Вона базується на теорії Раскіна про семантичні механізми гумору (1985). Основний її постулат — комічне створює сукупність так званих «ресурсів знання»: протиставлення сценаріїв (Script Opposition, SO), логічний механізм (Logical Mechanism, LM), ситуація (Situation, SI), ціль (Target, TA), наративна стратегія (Narrative strategy, NS) та мова (Language, LA). У фокусі уваги загальної теорії словесного гумору порівняння жартів, виокремлення в їхній структурі спільних рис та встановлення формальних концептів понятійного апарату.

РОЗДІЛ 2. ПОВІСТЬ ДЖЕРОМА К. ДЖЕРОМА У КОНТЕКСТІ КОМІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

2.1 Джером К. Джером. Життя і творчість

Джером Клапка Джером (1859-1927) народився в англійському місті Кедлмор, але в дитинстві з родиною переїхав до Лондона. Сім'я була бідною, адже батьки вклали гроші в неприбутковий бізнес. Батько Джерома покинув цей світ, коли хлопчикові було 13, а мати — за два роки після цього, що змусило хлопця заробляти на життя і занедбати навчання. Події дитинства і юності відобразилися в романі «Шкільні роки Поля Келвера» (1906). [37]

Спершу Джером К. Джером випробував свої сили в амплуа актора, але зачин не увінчався успіхом, тому в 21 рік він змінює професію на журналістику (теж безуспішно). До здобуття письменницької популярності він працює шкільним вчителем, пакувальником, клерком у адвоката. В 26 років Джером публікує комічні мемуари «На сцені і за лаштунками» (*On the Stage — and Off*), а через рік, у 1886, «Idle thoughts of idle fellow». Обидві книги добре продавалися, тому Джером утверджується в літературному напрямі своєї кар'єри. Автор одружується та проводить медовий місяць на човні, подорожуючи Темзою, що, без сумніву, мало вплив на повість «Троє у човні...». Наступний рік подружжя проводить в Челсі Гарденс в Лондоні, і саме в цей час письменник працює над своєю найвідомішою повістю. Після її друку на Темзі значно зросла кількість прогулянкових човнів; за 20 років було продано понад мільйон екземплярів книги. Перший російський переклад (який в ті часи поневолення України Російською імперією був релевантним і для українських читачів) вийшов друком всього через чотири роки після публікації оригіналу. [24]

Повість «Троє у човні» великою мірою автобіографічна. Окрім вже згаданої подорожі Темзою з дружиною, в житті Джерома була подорож з друзями –

Карлом Хенчелем та Джорджем Уінгрейвом. Вони, разом із Джеромом, стали прототипами головних героїв повісті. Монтморенсі — вигаданий, адже ніякого домашнього улюбленця у автора на той час не було. Себе письменник називає лише ініціалами “J”. [28].

В передмові до повісті Джером сам вказує на її автобіографічність, мовляв, ця історія — чистісінька правда. Цікаво, що книга мала бути не художньою, а путівником про не дуже віддалені від Лондона містечка. Книга мала називатися “Повість про Темзу”. В мемуарах автор визнає, що навіть не хотів спочатку писати смішної книги.

У 1892 Джером з компанією друзів заснував «Лінивець» (The Idler), гумористичний ілюстрований щомісячний журнал, а через рік - журнал «Сьогодні». На початку століття вийшло друком продовження «Троє у човні..» - «Троє на велосипедах». 1899 Джером подорожує Росією. Після закриття журналів, які виявилися неприбутковими, автор звертається до драми, зокрема пише п'єсу «Житель з третього поверху» (The Passing of the Third Floor Back) (1908), як мала успіх в Лондоні. Також популярною була його п'єса «Барбара» (1885).

Окрім гумористичних творів, п'єс і публіцистики, в творчому доробку автора є місце хоррору і фантастиці – збірки «Морське місто та інші історії про привидів» та «Історії, розказані після вечері».

Письменник був добровольцем на фронтах Першої світової, був водієм «швидкої допомоги» на лінії вогню.

Перипетії цікавого життя письменника описані в його автобіографії «Моє життя і мій час» *My Life and Times* (1926). Помер Джером Клапка Джером у 1927, у віці 67 років.

2.2. Комічне в літературі Вікторіанської епохи. Феномен “англійського гумору”

У повісті Джером К. Джером продовжує комічну традицію своїх попередників, зокрема Діккенса і Теккерея. Сфера висміювання – побутові ситуації, повсякдення. В цій частині ми з’ясуємо, які елементи визначають сміх у повісті, як на текстове полотно впливають феномен «англійського гумору», літературні тренди Вікторіанської епохи.

Твори Діккенса ознаменували новий тип гумору, “Вікторіанський гумор”. Сучасник “Посмертних записок Піквікського клубу” та “Олівера Твіста”, Lewes, так описує ці твори: “Ніхто ніколи не писав, як він (Діккенс) — з такими проникливими спостереженнями, тактом, вишуканим гумором, дотепом, сердечністю симпатією до всього хорошого, що є в людській натурі...”. [30] Функція гумору в його творах — передача людських почуттів, створення симпатії до персонажів та точний знімок соціальних процесів. Теккерей теж використовує іронічний вишуканий гумор для емпізи на вадах суспільства, що добре видно в “Ярмарці суєти”. Він не є сатириком, не відділяє себе від, наприклад, публіки яка приїжджає до Бату; критика Теккерея, як і Діккенса, має добродушні, іронічні конотації і перенасичена гумором. [2] Вищезгаданих письменників і їхню подачу літературного сміху наслідували інші, зокрема, й Джером Клапка Джером. Головна соціальна вада, висміяна в повісті “Троє у човні...” - іпохондрія, непристосованість і лінь молодих людей. [4] Також у літературі цієї епохи і, відповідно, у творах всіх вищезгаданих авторів, утверджується “Вікторіанська мораль” — правила пристойної поведінки, почасти дріб’язкові, та лицемірство, яким послуговуються всі, хто не відповідає високим протестантським канонам. [40] У Діккенса, наприклад, така невідповідність виявляється в образі містера Бамбла, чиновника сирітського притулку, який, замість того щоб виконувати ввірену йому суспільством роль “доброго самаритянина”, жорстоко б’є сиріт. Також “Вікторіанська

мораль” накладала табу на прояви людської тілесності і сексуальності в літературі. Тому, наприклад, описана Джеромом історія “Як незручно перебувати в одному домі з закоханою парою” (розділ 12) могла бути написаною і сприйнятою тільки в гумористичному ключі і з багатьма недомовками, щоб бути допущеною цензурою.

На повість “Троє у човні...” часто посилаються згадуючи «англійський гумор», що зумовлює потребу детальніше розкрити цей феномен на сторінках нашої роботи. Цей феномен — інтегральна частина національної культури, яка відображається і в літературі, від “Кентерберійських оповідань” Чосера до сучасних творів Стівена Фрая, Томаса Шарпа та Дугласа Адамса. Навіть в мові існують окремі лексеми на позначення різних типів гумору: limericks (вірші-нісенітници), elephant jokes (дурнуваті історії), shaggy-dog stories (оповідь, комічність якої — в нелогічності подій).

Антрополог Кейт Фокс у своїй книзі про особливості суспільства туманного Альбіону так описує природу даного явища : «В Англії в основі всіх форм світського спілкування лежить приховане правило, згідно з яким заборонено проявляти «зайву серйозність». (...). Пихатість, зазнайство - поза законом. Серйозні питання можна обговорювати серйозно, але ніхто не повинен сприймати надто серйозно самого себе”. [36] Два невід’ємні елементи англійського гумору – це дотепність і відсутність пафосу, а також іронія. «Всюдисущість іронії і те значення, яке ми їй надаємо, роблять англійський гумор унікальним”. Однією з форм іронії є understatement (переміщення). [25] Називати ледь не смертельну ДТП “ранковою неприємністю”, говорити, що “непогано” виступав, коли здобув перше місце — типово для британців. Англійський гумор, крім усього вищезазначеного, має позакласову природу: його негласним законам підкоряються всі верстви суспільства. Ще однією характерною рисою англійського гумору є дотепність (wit) — словесна дуель, вміння гострословити. [21]

На рівні поетикальних прийомів це виражається в грі слів, гіперболізації чи переменшенні, алітерації. Наприклад, на лінгвістичному рівні повісті “Троє у човні...” письменник найчастіше використовує такі способи оформлення думок задля створення комічного ефекту: відкрите співставлення причини і наслідків, алогічність розв’язки, парадоксальність співставлень. В основі комічного ефекту цих способів — співставлення предметів в рамках однієї понятійної сфери, яке порушує логічні зв’язки через виявлення парадоксальних зв’язків між предметами. Це сприяє створенню контрастів, з яких виникає сарказм та іронія. [12]

2.3 Вплив національного, культурного контекстів та епохи на комічне в повісті.

Згідно з Д. Сембі, гумор у повісті “Троє у човні” «працює на трьох переплетених рівнях: перший рівень - дегероїзація, другий – гумор-спостереження та карикатура (на вікторіанське життя), а третій – висвітлення особливостей людських характерів. [38]

На глибшому рівні прочитання тексту «Троє у човні...» - не просто висміювання побутових ситуацій, в яких опиняються учасники подорожі (гумор-спостереження, чи *observational humor*) чи окремих характерів. Текст імпліцитно критикує Вікторіанське суспільство та його ідеали маскулінності, а також колоніальні спрямування імперії.

Стиль оповіді пародіює популярні в той час пригодницькі романи, де цивілізований герой вирушає в грандіозну подорож екзотичною країною. Типовий головний герой таких романів – носій імперіалістичних, колоніальних цінностей та патріархальних стереотипів маскулінності: він має залізні нерви, швидко діє і приймає рішення, зазвичай походить з привілейованого класу. Це, наприклад, «Загублений світ» Конан-Дойла, романи Кіплінга. До цієї ж категорії можна віднести романи Г. Стенлі (Henry Morton Stanley) – безстрашного дослідника Центральної Африки; під

час однієї зі своїх експедицій, а саме експедиції 1874—1877 рр., Стенлі не мав зв'язку зі своєю Батьківщиною і про його долю англійці могли лише здогадуватися. Насмішка над романами Стенлі відчутна в самому тексті. “They ain't a-going to cross the Atlantic,” struck in Biggs's boy; “they're a-going to find Stanley” – ця репліка належить хлопчику, який оцінює багаж трьох друзів; те, що вони беруть з собою у подорож Темзою, для декого було б достатньо для подорожі на інший континент. У широкому розумінні, першим з романів такого типу можна вважати «Пригоди Робінзона Крузо» Даніеля Дефо – герой спочатку збирався в подорож, але навіть коли подорож пішла не за планом, він живе згідно зі своїми ідеалами мужності і цивілізованості, читаючи Біблію і колонізуючи, адаптуючи навколишній світ відповідно до своїх уявлень. [38]

Суть пародії в тому, що Джером К. Джером робить своїх героїв зовсім протилежними вищеописаним: вони не пристосовані навіть долати побутові складності подорожі, надто цінують особистий комфорт і зовсім не схильні ризикувати. При цьому Джером, Джордж і Гарріс вирушають не в дикі землі, а на прогулянку рідною Темзою.

У той час, як герої-дослідники стикаються з почасти примітивними іноземними культурами і відчують гордість в усвідомленні своєї належності до великої імперії, „Троє у човні...” Джерома вивчають саму Британію. У стилі щоденників-подорожей, у повісті присутні пізнавальні коментарі про місцевості, відвідані головними героями. Це комічне дослідження своєї ж культури, самих себе.

На відміну від героїчних битв з тиграми чи непривітними племенами екзотичних земель, Джером, Джордж і Харріс «антигероїчно» жаліються, один другого краще. Їхні випробування і біль, власне, уявні: ніяких подолань перешкод не відбувається, герої насправді не хворі (хіба що іпохондрією). Цей стан речей можна вважати насмішкою над героїчним

нарративом типових пригодницьких романів, та й над гендерними стереотипами взагалі. [5]

Національний колорит є невід’ємною частиною повісті. Весь роман Джерома слугує комічним спостереженням форми дозвілля, якою колись користувався середній клас у минулому Англії. Зупинки, зроблені в романі, та конкретні деталі подорожі – деталі, які пересічний сучасний читач не може відкодувати. Велика частина гумору оригіналу Джерома впливає із особливої карикатури та комічних спостережень за часом твору. Наприклад, розділ 4 повісті описує довжелезну подорож треті класом поїздів у Англії — звичайна річ для читача ХІХ століття, та для сучасників зрозумілий лише загальний контекст (незручний транспорт); відсутність референційних кодів стирає дедалі контексту для читачів ХХІ століття. Також люди більше не ходять до Британського музею, щоб прочитати про лікування сінної лихоманки, взяти газету «Рефері» для спортивних новин, перекусити печивом або наповнити великі люльки тютюном. Тим не менше, ці конкретні посилання формують значну частину спостережливого гумору твору; крім того, конкретні посилання дають виразний погляд на життя певного класу в другій половині ХІХ століття.

Цікавою є повість і в країнознавчому аспекті. Джером почасти присвячує декілька абзаців опусам історії Англії чи місцевості, де відбувається подорож. На самому початку повісті за довідкою герой вирушає до Британського музею. До Темзи друзі їдуть через Ватерлооський вокзал Південно-Західною залізницею; її характерні особливості теж оживають на сторінках книги. В шостому розділі читач дізнається про Кінгстон, Гемптон-кортський лабіринт; в Тринадцятому — про Марло, Менденгем, Бішемське абатство. Чотирнадцятий розділ познайомить читача з Вогревом, шістнадцятий — з Редінгом; у вісімнадцятому описано Волінгфорд, Дорчестер, Абінгтон, а наприкінці — Оксфорд. На сторінках книги також

згадуються історичні персоналії, наприклад, Річард Левове серце, Анна Болейн, Генріх VIII.

Висновки до розділу 2

Джером Клапка Джером рано почав заробляти на життя і спробував себе в багатьох професіях, перш ніж звернутися до літератури. Це сформувало його характер та кругозір, а також почуття гумору. На повість “Троє у човні...” безпосередній вплив мали мандрівки Джерома Темзою з дружиною та друзями.

У досліджуваній комічній повісті прослідковуються впливи Вікторіанської літератури (гумор Діккенса та Теккерея), а також традиції “вікторіанської моралі”. Твір є виразником феномену “англійського гумору”, в основі якого — іронічність, переменшення, заборона бути надто серйозним.

Національні та культурні впливи прослідковуються на сюжетному рівні. Відступи про історію Англії та окремих її місцин додають повісті країнознавчої цінності. Імплицитна критика культурної парадигми епохи оприявнюється в пародії на типовий для того часу образ британського колонізатора та невідповідність героїв ідеалу маскулінності, диктованого суспільством. Історичний контекст ХІХ століття, як-от омнібуси, класовість суспільства, дитяча праця підмайстрами потребує додаткових зусиль від читача для розуміння комічного ефекту.

Розділ 3. АНАЛІЗ КОМІЧНИХ НАРАТИВІВ ПОВІСТІ “ТРОЄ У ЧОВНІ...” ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ В ШКОЛІ

3.1 Аналіз повісті “Троє у човні...” згідно з Загальною теорією Аттардо і Раскіна

Спробуємо проаналізувати комічну повість Джерома Клапки Джерома згідно з Загальною теорією вербального гумору Аттардо і Раскіна. Повість — невеликий за обсягом твір; «Троє у човні...» складається з 19 розділів, що дозволяє приділити увагу кожному з них на сторінках цієї роботи. Подорож слугує рамкою комічним наративам — вставним історіям з досвіду наратора, проте деякі з історій трапляються саме з головними героями.

Цитати подано в оригіналі та в перекладі Юрія Лісняка (2009).

Розділ 1

Головні комічні наративи цього розділу — історія про іпохондрію Джерома, Джорджа і Гарріса та історія про морську хворобу.

Перший розділ розпочинається описом уявних недуг, лікувати які друзі вирішують прогулянкою Темзою. “It is a most extraordinary thing, but I never read a patent medicine advertisement without being impelled to the conclusion that I am suffering from the particular disease therein dealt with, in its most virulent form. The diagnosis seems in every case to correspond exactly with all the sensations that I have ever felt./ Це може видатися дещо незвичайним, але щоразу, коли я читаю рекламу якихось нових ліків, вона спонукає мене до висновку, що я страждаю саме від тієї недуги, якої вона стосується, причому в найтяжчій її формі. Завжди я доходжу думки, що діагноз, описаний у ній, точнісінько збігається зі всіма моїми відчуттями». Джером йде до Британського музею і, читаючи довідник хвороб, віднаходить їх в себе. Проаналізуємо цю ситуацію в рамках Загальної теорії вербального гумору. SO, в цьому разі — опозиція сценаріїв “здорова молода людина” та

“хворий”, “реальність” та “уявний стан”. LM – заміна: підміна реальності уявою. TA жарту чітко не визначена, це самокритичний погляд. LA — мова епізоду переповнена контрастами, які підкреслюють вищевказані бінарні опозиції. Наприклад: “I walked into that reading-room a happy healthy man. I crawled out a decrepit wreck./Я заходив до читальної зали щасливою здоровою людиною. Звідти я виповз постарілим, ущент розбитим інвалідом.”. SI, NS майже не впливають на комічний ефект в цьому епізоді.

Друга комічна історія розділу розповідає про чоловіка, що хотів в круїз передовсім задля обіцяної хорошої кухні, проте майже нічого не їв протягом всієї подорожі через морську хворобу і, зійшовши на причал, поїхав додому поїздом. SO – “очікування” та “реальність”. LM – контраст між ціллю подорожі (попоїсти) та її ходом (морська хвороба). SI важлива, адже саме вихід у відкрите море, хитання корабля і замкнений простір судна роблять становище подорожувальника безвихідним, а ситуацію — комічною. TA чітко не визначена. LA додає комічності; мандрівник вживає колоритних виразів, як-от “(...) the steward came up with an oily smile, and said: ‘What can I get you, sir?’ ‘Get me out of this, - was the feeble reply / Потім з'явився стюард з улесливою посмішкою на устах і запитав: “Що накажете вам принести, сер?» «Винесіть мене звідси», — ледве чутно пролунало у відповідь». NS – гетеродієгетичний наратор в екстрадієгетичній ситуації; його ремарки сприяють гумору: “(...) he lived a simple and blameless life on thin Captain’s biscuits (I mean that the biscuits were thin, not the captain) and soda-water” (гра слів “тонкий капітан” і “тонке печиво” в перекладі втрачається).

Розділ 2

Головні комічні наративи цього розділу — історія про життя в палатці в дощ та прагматизм Гарріса.

Ночівля в наметі в зливу описана покроково, від напинання намету до ранку наступного дня. Тому проаналізуємо епізод, де намет падає і його

перелякані жителі б'ють один одного. SO – “небезпека від падіння намету” (“падає слон”, “настав кінець світу”) і “друзі, безпека”. LM – коли на людей падає намет, їхні дії втрачають логіку, що робить ситуацію смішною. SI – на нелогічність дії і реакцій значною мірою впливають погодні умови, падіння палатки і сонний стан людей. TA- немає. LA- емоційно забарвлені викрики. NS – ряд невдач, кульмінацією якого є падіння палатки і бійка; поступове зростання комічного ефекту.

Гарріс зображений в творі як знавець пабів: “I know a place round the corner here, where you can get a drop of the nest Scotch whisky you ever tasted – put you right in less than no time.” Harris always does know a place round the corner where you can get something brilliant in the drinking line. I believe that if you met Harris up in Paradise (supposing such a thing likely), he would immediately greet you with: ‘So glad you’ve come, old fellow; I’ve found a nice place round the corner here, where you can get some really first-class nectar./Ходімо зі мною, я знаю одну місцинку за рогом. Там чудове шотландське віскі — ти такого ще не куштував, вип’ємо по чарочці, і ти навіть незчуєшся, як воно приведе тебе до ладу. Насправді у Гарріса завжди є місцинка неподалік, за рогом, де постійно є щось надзвичайне з випивки. Я переконаний, що якби ви зустріли Гарріса десь там, у раю (якщо таке можна припустити), його привітання звучало б приблизно так: «Який я радий, що ти прийшов, мій старий друже. Ти знаєш, я знайшов тут чудову місцинку, неподалік, за рогом. Кажу тобі правду, нектар там — перший клас»». SO – “земля” і “рай”. LM – повторення тієї ж ситуації, але зі зміненими параметрами: віскі стає нектаром, Англія -небесами. SI – Джером описує ситуацію як часто повторювану, що надає Гаррісу статусу знавця пабів. TA – Гарріс та його любов до спиртного; проте висміювання імпліцитне, засноване на протиставленні його “земної” звички піднесеному локусу Раю. LA – скорочення на колоквиалізми в мові Гарріса додають йому прагматичності, це теж висміюється на контрасті з Раєм. NS майже не впливає на комічний ефект в цьому епізоді.

Розділ 3

Домінантний комічний наратив цього розділу — історія про дядечка Поджера. Він одного разу заходився вішати картину, всім у будинку доручив якусь допомогу в цій нелегкій справі, зробив багато лишніх дій, розізлився, порізав руку і не досягнув початкової мети опівночі. SO - поважне “я все сам зроблю” проти реальної неспроможності. LM - протиставлення слів і дій Поджера, постійні невдачі на шляху до мети — механізм повтору. TA- критика метушні, суєти на протигагу реальним діям через образ дядечка Поджера. LA – лайка героя та стриманість його дружини. SI, NS майже не впливає на комічний ефект в цьому епізоді.

Розділ 4

Головні комічні наративи цього розділу — історія про сир та пакування валіз. Джером на прохання друга погоджується перевезти сир, який має дуже сильний запах. Він подорожує з ним у жаркому вагоні третього класу, а коли приїжджає на місце — господиня дому готова заплатити, щоб цей сир “винесли й закопали”. Та її чоловік проти, тому вона з дітьми вирушає до готелю. Ця історія працює на двох рівнях. SO першого рівня — страждання з перевезенням сиру, подвиг — розчарування, бо жінка друга не в захваті. SO другого рівня -причина, за якою жінка з дітьми йде з дому. Стереотипне уявлення такої причини - “тяжкі сімейні обставини, насилля” проти дрібниці — “сиру”. SI — сир робить героя персоною нон грата. LM, TA, LA, NS чітко не прослідковуються. Читач відповідної епохи мав би більш глибоке розуміння середовища, в якому опинився герой; подорож Південно-Західною залізницею, як і англійська залізниця взагалі — пласт культури, з якого можна експлікувати значення, що посилюють комічний ефект.

Пакування валіз, як і багато з епізодів книги, ґрунтується на повторенні. Джером, Джордж і Гарріс постійно перескладають свої валізи. Ледве вони

закривають валізу, виявляється, що в ній лежить тютюн, зубна щітка etc, і процес зборів починається знову. SO — “організованість” і “неорганізованість”. Проте більшу вагу в творенні комічного в цьому епізоді має логічний механізм (LM) — повторення дії з новою помилкою в кожній ітерації, яка змушує цикл повторюватися. З кожним таким повтором мандрівники все більше нервуються, що посилює гумор становища. SI-TA-LA-NS не мають значного впливу.

Розділ 5

Домінантний комічний наратив цього розділу — історія про провадження трьох друзів. Забачивши, що Джером, Джордж і Гарріс виходять з будинку з речами, вуличні хлопчачки оточили будинок і стали вигукувати найнеймовірніші (далекі від правди) припущення: про весілля одного з них, заморську подорож, переїзд. Згодом юрба збільшилася, їх проваждали як урочисту процесію. SO – “звичайна подорож Темзою” — “помпезна, урочиста подія”. LM — контраст припущень і реальної ситуації. SI- має великий вплив на бінарні опозиції, адже юрба перехожих, що створює урочисту атмосферу, починається зі стовбичення вуличних хлопчачків. Всі домисли, що лунають потім — прямий результат ситуації натовпу. TA-LA-NS не мають значного впливу.

Розділ 6

Домінантний комічний наратив цього розділу — історія про Стівінгса. Школяр Стівінгс дуже часто хворіє і пропускає школу, хоча любить навчатися. Інші учні в класі роблять все, щоб захворіти і не піти в школу, але це тільки зміцнює їхній імунітет. Дивні захворювання Стівінгса теж доповнюють комічну картину: “If there was any known disease going within ten miles of him, he had it, and had it badly. He would take bronchitis in the dog-days, and have hayfever at Christmas. After a six weeks’ period of drought, he would be stricken down with rheumatic fever; and he would go out in a

November fog and come home with a sunstroke. / Він перехворів усіма хворобами, які тільки були на відстані десяти миль довкола нього. Причому завжди в найтяжчій їх формі. У літню спеку він міг підхопити бронхіт, а сінна лихоманка могла спіткати його на Різдво. Після шеститижневої посухи він міг злягти із запаленням суглобів, а листопадового туманного дня — вийти з дому і повернутися із сонячним ударом”. SO першого рівня — “бажання ходити в школу попри хворобу” проти “бажання захворіти, щоб не ходити в школу”. SO другого рівня — бінарні опозиції між хворобами, які типово провокуються одними факторами, та фактори протилежні: “сонячний удар (сонце) — туманний день”, “бронхіт (вогкість і холод) — літня спека”. LM - зміна ролей: охочі вчитися хворіють і навпаки, всі не на своїх місцях. SI є ключовою, адже смішне в епізоді будується на дивній здатності Стівінгса хворіти. TA-LA-NS не мають значного впливу.

Розділ 7

Головні комічні наративи цього розділу — історія про панночок із журналу мод та наглядачів кладовищ.

Перша історія розділу описує прогулянку на човні з леді, які замовили непрактичне вбрання для прогулянки. Шовк та світлі тканини псувалися від бризок і трави, пані не отримали ніякого задоволення, бо “сиділи прямі, як свічки” і думали, як не забруднитися. SO – “краса” і “практичність”; костюм не відповідає своїй цілі, що і створює комічну ситуацію. SI – прогулянка річкою, сама по собі не є комічною; але є смішною невідповідність суконь панночок ситуації. TA – збірний образ непрактичної дівчини. LM- повторні протиставлення сценаріїв з поступовою їх ескалацією: “легкі бризки води — плями на сукнях” — “обливання водою — псування суконь” — “дівчат змусили мити посуд — непоправна шкода вбранню”. LA-NS не мають значного впливу.

Історія про наглядача кладовища є національно забарвленою. Джером описує традицію подорожніх в першу чергу відвідувати кладовища як туристичні місця. Це зумовлює поведінку наглядача кладовища, який, побачивши Джерома, спішить відкрити цвинтарні ворота і не може повірити, що туристові цвинтар не цікавий. Між ними виникає досить гостра суперечка, проте з долею гумору. SO – “sightseeing” проти “бажання усамітнення”. LM – загострення протиставлення сценаріїв через словесну суперечку. SI – вранішня пора, коли Джерома переповнюють благородні думки, враз змінюється з приходом наглядача. TA у вузькому розумінні — нав’язливі люди, а в широкому — критика національної традиції відвідувати чужі могили. LA – відіграє значну роль, особливо емоційно забарвлені діалоги. Бінарні опозиції проявляються і на лексичному рівні: “I am chock full of beautiful and noble thoughts, and I want to stop like it, because it feels nice and good. (...) Go away, and get somebody to bury you cheap, and I’ll pay half the expense. / Мене переповнюють прекрасні благородні думки, і я хочу, щоб так було завжди, тому що тоді на душі спокійно і добре. (...) Забирайся і знайди кого-небудь, щоб поховав тебе за невеликі гроші, а я заплачу половину”. NS – я-нарація, яку змінює гострий діалог, що створює комічний ефект.

Розділ 8

Головні комічні наративи цього розділу — історія про комічні куплети Гарріса та пісню гера Шлосен-Бошена.

Обидві історії пов’язані і відбуваються в однаковому просторі: домашня вечірка з живою музикою, де гості можуть показати свої таланти до співу (SI). В першому разі — Гарріс починає співати комічні куплети, але робить це невправно і дуже нудно, чим розчаровує спочатку прихильно налаштовану публіку. SO – “розваги” — “скука”. LM – поступове оприявлення неспівпадінь: публіка очікує смішних куплетів, вони б радо підспівували, коли Гарріс починає — невелике розчарування, коли Гарріс

збивається в перший раз — до кінця його виступу атмосферу свята зруйновано. TA – Гарріс, у широкому сенсі — артисти без таланту. NS — гетеродієгетичний наратор в інтрадієгетичній ситуації, його ремарки про враження глядачів підсилюють комічний ефект: “And Harris never sees what an ass he is making of himself, and how he is annoying a lot of people who never did him any harm. He honestly imagines that he has given them a treat, and says he will sing another comic song after supper. / Гарріс ніколи не помічає, яким дурником він виглядає і як дратує людей, що ніколи не зробили йому нічого поганого. Він щиро вірить у те, що розвеселив їх, і каже, що ще одну пісеньку він заспіває після вечері”. LA в цій історії не є ключовою. Наступна історія - про гера Шлосен-Бошена, який проникливо виконує трагічну пісню на німецькій, але глядачі сміються. Публіка дивиться на реакції студентів, які сміються, і копіює їх, припускаючи, що студенти розуміють німецьку. В результаті артист виходить смертельно ображеним. SO – трагічний зміст пісні проти сміху публіки; LM – зіставлення невідповідностей. TA – лицемірні манери вищого класу. LA – автор використовує колоритні описи та епітети: “Herr Boschen said he had sung it once before the German Emperor, and he (the German Emperor) had sobbed like a little child / Гер Бошен розповів, як одного разу він співав цю пісню перед німецьким імператором, і він (німецький імператор) ридав, наче мала дитина”.

Розділ 9

Весь розділ — збірка комічних історій про корабельні линви, головною з яких, на нашу думку, є історія про закоханих, які тягнуть човен. Двоє закоханих були настільки замиловані один одним, аж не помітили, що тягнуть не свій човен. SO – опозиція “свій човен” проти “чужий човен”. SI – контекст річкової подорожі, який Джером пояснює на початку розділу: залежно від течії, в ході подорожі часом комусь потрібно зійти на берег і тягнути човна. TA – неуважність закоханих. LA, LM не є ключовими для

творення гумору в цьому епізоді. NS – два протилежні сценарії розгортаються незалежно, але повністю розкриваються наприкінці історії. Несподівана кульмінація сприяє сміховинності історії; дівчина і юнак раптово розуміють, що тягнули інший човен весь цей час і не можуть стримати емоцій.

Розділ 10

Головні комічні наративи цього розділу — історія про те, як друзі встановлювали палатку та ночівлю в готелі “Свиня и свисток”.

Перша історія — встановлення палатки, яке для недосвідчених туристів виявилось надскладним. “We took up the hoops, and began to drop them into the sockets placed for them. You would not imagine this to be dangerous work; but, looking back now, the wonder to me is that any of us are alive to tell the tale. /Ми взяли дуги і почали вставляти їх у спеціально призначені для цього отвори. Ви навіть не можете собі уявити, яка це небезпечна робота. Оглядаючись назад, я дивуюсь, як ми залишилися живими і маємо змогу тепер про це розповідати”. Опозиційні сценарії тут засновані на культурних кодах Вікторіанської епохи, зокрема, популярних тоді романах про сміливих дослідників, вже згаданих в цій роботі та дегероїзації образу сміливого колонізатора. SO – імпліцитно закладений в культурі сценарій “безстрашний і вмільний мандрівник” проти непристосованих героїв твору, для яких просте встановлення палатки стає випробуванням. TA – пародія на образ безстрашного колонізатора Вікторіанської епохи. LA — яскраві епітети, що підсилюють драматичність ситуації, при цьому роблячи її комічною: “Це були не дуги — це були демони”. SI — локус “дикої природи”, типовий для романів, що пародіюються, замінено на “рідні береги Темзи”. NS, LM не є ключовими.

Історія про готель “Свиня й свисток”. Двоє друзів (Джорджів батько та Гаррісів батько) зуминилися в кімнаті з двома ліжками, і, будучи

напідпитку, лягли в одне й те ж, а потім обурювалися, що “в ліжку хтось вже лежить” і почали гамселити один одного. SO – “своє ліжко” — “чуже ліжко”. LM — переплутування ролей: кожен думає, що в його ліжку “зłodий”, проте одночасно і є цим “зłodієм”. SI – нетверезий стан молодиків, внаслідок чого ця історія і трапляється. TA-LA-NS є ключовими.

Розділ 11

Головні комічні наративи цього розділу — історія про те, як Джордж одного разу встав рано, купання Джерома та впушено в Темзу сорочку.

Джорджів годинник вийшов з ладу, тому показував дев’яту годину ранку о третій ночі. Прокинувшись і вмившись, Джордж вийшов на безлюдну вулицю і, не розуміючи, чому так мало людей, звернувся до полісмена й аж тоді зрозумів свою помилку. SO “ніч” — “ранок”. LM – контраст дійсності Джорджа (ранок, вуличний гамір, початок дня) з реальністю (ніч, безлюдність). SI – Англія, Лондон, XIX століття, ніч: “Not a shutter was down! Not a bus was about! There were three men in sight, one of whom was a policeman; a market-cart full of cabbages, and a dilapidated-looking cab. / Всі віконниці зачинені! Довкола жодного омнібуса! Він побачив лише трьох чоловіків, серед яких один був поліцейським, базарного візка з капустою та якийсь старий напіврозвалений екіпаж”. Такий опис сприяє створенню комічного ефекту, але тільки для сучасника Джерома, знайомого ж тогочасним життям міста. Теперішній читач повинен докласти зусиль для декодування значення “безлюдної ночі” з такого опису. TA-LA-NS не є ключовими в даному епізоді.

Друга історія — Джером не міг наважитися купатися, але коли під ним зламалася гілка, діяв, ніби так і мало бути і ніби він насолоджується купанням. Одягаючись, він впустив в Темзу сорочку, та помилково вона виявилась Джорджевою. Це спровокувало праведний гнів: “‘What!’ he yelled,

springing up. ‘You silly cuckoo! Why can’t you be more careful what you’re doing? Why the deuce don’t you go and dress on the bank? /Ти безголовий роззява! Ти що, не можеш бути обережнішим? Якого дідька ти не пішов одягатися на берег?’. SO - “своя сорочка” — “чужа сорочка”, або “своє-чуже”. LM – зміна ролей: коли Джером впустив сорочку, Джоржеві смішно; та потім ролі змінюються — сорочка виявляється Джорджево. SI – холодна погода на Темзі, тому складно купатися чи сушити вбрання. Це додає мотивів вчинкам героїв, роблячи ситуацію смішною. LA – колоритна лайка, наприклад “You silly cuckoo!”. TA-NS не є суттєвими для створення комічного ефекту в цьому епізоді.

Розділ 12

Головні комічні наративи цього розділу — історія про те, як незручно перебувати в домі з закоханою парою та відкривання бляшанки.

Історія про перебування в домі з закоханою парою про те, що куди б ти не пішов в такому домі, окрім своєї кімнати, всюди знайдеш закоханих, для яких твоя присутність заважає. Цей епізод розкриває поняття “Вікторіанської моралі” та правил пристойності: юнак та дівчина змушені ховати свої почуття при сторонніх людях, тому, зачувши чийсь кроки, приминяють обійми і розходяться в різні кінці кімнати. SO – “прояви почуттів” — “пристойна холодність”. LM – повтор: Джером зразу в раз ненароком порушує усамітнення закоханих. SI, TA-LA-NS не мають значного впливу. Історія про відкривання бляшанки дуже близька до історії встановлення палатки, тому пропустимо її аналіз.

Цей розділ чи не найбільше насичений історичними фактами, які сприяють розумінню англійського менталітету та історії, зокрема, фактами про Генріха VIII та Анну Болейн.

Розділ 13

Головні комічні наративи цього розділу — історія про Монтморенсі і kota, та як дратувати парові катери.

Монтморенсі, пес-фокстер'єр, любив нападати на котів, поки не був побитим одним з них. SO – “сильний (пес)” — “слабкий (кіт)”. LM – зміна ролей: кіт, виявляється, є сильнішим; хоча традиційно всі коти, яких переслідував пес, були слабшими за нього. NS є надважливим фактором творення гумору в цьому епізоді, адже наприкінці між Монтморенсі та котом “відбувається” надмірно ввічливий вигаданий діалог, що різко контрастує з діями тварин. SI-TA-LA не мають функції.

Друга історія розділу — про навмисне забігання човном наперед парових катерів та уповільнення їх ходу. Друзі щиро втішаються з роздратування пасажирів парових катерів. SO – “швидкий” — “повільний”. SI – автор ознайомлює читачів з особливостями роботи річкового транспорту, адже це важливо для розуміння жарту. LM, TA-LA-NS не є важливими для творення гумору в епізоді.

Розділ 14

Домінантний комічний наратив цього розділу — історія про Джорджа, який учиться грати на банджо. Джордж купляє банджо, не вмючи на ньому грати, і дратує всіх своєю грою. Прагнучи не образити таланти Джорджа, Гарріс діє так: “George got out his banjo after supper, and wanted to play it, but Harris objected: he said he had got a headache, and did not feel strong enough to stand it. George thought the music might do him good – said music often soothed the nerves and took away a headache; and he twanged two or three notes, just to show Harris what it was like. Harris said he would rather have the headache / Гарріс заперечив: він сказав, що в нього розболілася голова, і почувається він не настільки добре, щоб це знести. На думку Джорджа, від музики йому мало би стати краще. Він сказав, що музика заспокоює нерви і знімає головний біль. Він навіть кілька разів вдарив по струнах, аби показати

Гаррісові, що воно таке. На це Гарріс йому відповів, що нехай краще йому болить голова». SO – “цілительний ефект музики” — “музика, що провокує головний біль”. SI — музикант, який не вмів грати. TA – музичні таланти Джорджа, проте критика на його адресу висловлена імпліцитно та делікатно. NS — бінарні опозиції і те, наскільки поганою є гра на банджо, оприявнюються в останній момент, що сприяє створенню комічного ефекту.

Розділ 15

Домінантний комічний наратив цього розділу — історія про помилкове глузування. Чоловік, зі спини схожий на Джерома, погано вправляєтся з човном. Джордж і Гарріс кепкують з нього, а потім ніяковіють, коли їм відкривається правда. SO – “Джером” проти “схожого незнайомця”. LM – зміна ролей “друга” та “незнайомця”. SI – приводом для глузування є невірні дії людини на березі. TA – Джером, проте реальна ціллю помилково стає чоловік на березі. LA -дотепи, глузування. NS — опозиційні сценарії оприявнюються в останній момент, що сприяє створенню комічного ефекту.

Розділ 16

Має трагічне забарвлення, розповідає історію жінки-самогубці.

Розділ 17

Домінантний комічний наратив цього розділу — історія про несправжній рибальський трофей. Троє друзів приїжджають в містечко та йдуть в паб. На стіні висить начебто опудало великої риби, і кожен місцевий мешканець, котрий заходить в паб, хвалиться, буцім саме він зловив рибицу. Коли риба падає, виявляється, що вона з гіпсу: "That trout was plaster of Paris." Отже, SO: " один улов - багато рибаків, які ним вихваляються; успіх спіймати велику рибу - несправжній трофей". У широкому сенсі маємо опозицію брехня - правда. LM виявлення опозиції подвійний: спершу - розмови з

рибалками, неспівпадіння їхніх оповідей з реальним станом речей; згодом - розбиття "трофею"; несправжньою виявляється не тільки історія про рибалку, а й власне риба. SI - контекст, що підвищує градус гумору, подано автором на початку розділу. Це оповідь про звичку рибаків до перебільшень та заувага, що троє подорожніх здалеку, вони не знають історії цього опудала і тому кожен з місцевих відвідувачів пабу охоче розповідає побрехеньки. TA - звичка до перебільшень рибаків як групи. LA діалогічна, з характерною англійському гумору "understatement"; точки перетину протилежних сценаріїв не виділені автором. Імпліцитність цих невідповідностей, звичайний стиль оповіді провокує читача бути уважним та виявляти опозиції самостійно. Наративна стратегія - гетеродієгетичний наратор в екстрадієгетичній ситуації; включення діалогів в текст. Впливом нарації на комічний ефект не такий суттєвий, як, наприклад, бінарних опозицій. Та саме нарація сприяє несподіваному розв'язанню протилежних сценаріїв. Відсутність емоцій чи роздумів Джерома (в якості персонажа повісті) додає несподіванки фінальній фразі ("Риба була гіпсовою").

Розділ 18

Головні комічні наративи цього розділу — історія про фотографування й лицемірство. Коли людей у човнах фотографують, всі змінюються в обличчі, силкуючись надати йому якомога кращого виразу. SO – “реальний вираз обличчя” — “вираз під прицілом камери”. SI – у XIX столітті фотографії робили не так часто, тому в момент зйомки люди докладали зусиль, щоб виглядати якнайкраще. TA – лицемірство. LM, NS, LA не мають значного впливу на створення комічного в епізоді.

Розділ 19

Останній розділ радше не смішний, а філософський. Він є підсумком подорожі, в ньому немає домінуючих комічних ситуацій.

3.2. Методичні аспекти використання повісті

У процесі вивчення англійської мови важливо приділяти увагу тонким англійським жартам, оскільки саме за допомогою гумору розкривається англійська культура і справжній менталітет англійців. [6] Окрім поняття англійського гумору, повість “Троє у човні...” є корисною для ознайомлення з країнознавством та різними культурними явищами жителів туманного Альбіону. Цей інтегрований урок англійської мови та зарубіжної літератури покликаний показати, як можна використовувати матеріал повісті в середній школі.

ПЛАН-КОНСПЕКТ ІНТЕГРОВАНОГО УРОКУ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Клас: 9

Компетентності: спілкування іноземною мовою, комунікативна, мовна, літературознавча, загальнокультурна компетенції.

Тема: “Three men in a boat (to say nothing of the dog!) and ‘would rather’ construction.

Мета: повторення теми “Засоби творення комічного” (зарубіжна література) [13] та вивчення теми “Weather. ‘Would rather’ construction” (англійська мова) [14].

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Хід уроку

I. Організаційний момент

Привітання. Перевірка наявності учнів у класі.

- *Good morning, sit down, please.*

II. Мотивація навчальної діяльності

Слово вчителя.

Today we have a very special lesson, because it is both Foreign literature and English. During the next 45 minutes we will try to learn a bit more about what makes a book funny, will dive deep into modal constructions and, hopefully, will learn new vocabulary about nature. Are you ready to work?

Students – We are!

III. Повідомлення теми і мети уроку

So, the topic of today’s lesson is “Three men in a boat (to say nothing of the dog!) and ‘would rather’ construction.

IV. Робота над темою уроку

Слово вчителя.

As far as I know, you have just finished learning “Gulliver’s travels” and comic tropes – irony, sarcasm, humor. (Програма 9 класу - Джонатан Свіфт (1667–1745). «Мандрі Лемюеля Гуллівера» (1 частина). Засоби комічного (гумор, іронія, сатира, сарказм) [13]). How are they different? Which of them are kind, which aren’t? (Розминка, мовленнєва активність)

Students: Sarcasm and satire are harsh, because they are used to highlight bad traits of character. Humor and irony are light.

Great! You’re right. And today we will read some excerpts from another funny book, “Three men in a boat” by Jerome K. Jerome. As you can probably tell from the title, it is about three Englishmen and a dog, who travel along Thames in a boat, and hilarious adventures that happen with them along the way.

GRAMMAR

Вправа 1

Read the text below. What might be the meaning of the last sentence?

“George got out his banjo after supper, and wanted to play it, but Harris objected: he said he had got a headache, and did not feel strong enough to stand it. George thought the music might do him good – said music often soothed the nerves and took away a headache; and he twanged two or three notes, just to show Harris what it was like. Harris said **he would rather have the headache**”.

Please, write down the rules you see. (Інформація, наведена нижче, висвітлюється на смарт-дошці).

Would rather – modal auxiliary verb

Construction: Noun/Pron. + “would rather” + bare Infinitive (without ‘to’)

Use: when we talk about what we would prefer to do.

Examples:

What would you rather do instead?

I’d rather see you.

She’d rather drink coffee.

Norma would rather go for a walk.

Вправа 2.

Work in pairs. Discuss some unpleasant activities and choose, which you would rather do, as Harris does in the book. Example: I hate both headaches and banjo music, but I would rather have a headache, then listen to the banjo.

VOCABULARY

Last lesson we began topic Nature and Weather.

Вправа 3.

Englishmen talk about the weather a lot. Read an excerpt from the novel and choose 5 words to describe the weather. You will have 5 minutes to do this task. You are allowed to use your phones and find a translation. Raise your hands to answer.

“I remember a holiday of mine being completely ruined one late autumn by our paying attention to the weather report of the local newspaper. ‘Heavy showers, with thunderstorms, may be expected today’, it would say on Monday, and so we would give up our picnic, and stop indoors all day, waiting for the rain. And people would pass the house, going in wagonettes and coaches as jolly and merry as could be, the sun shining out, and not a cloud to be seen. ‘Ah!’ we said, as we stood looking out at them through the window, ‘won’t they come home soaked!’

Відповіді:

1. heavy showers,
2. thunderstorms,
3. rain,
4. sun shining out,
5. not a cloud to be seen.

Коли учні озвучують відповіді, вони з’являються в презентації на дошці разом з перекладом.

Did you come across some new words, apart from those 5?

Учні шукають переклади підкреслених слів і відповідають ланцюжком по слову.

SPEAKING

Евристична бесіда.

What makes this situation funny? Is the humour light or harsh?

If you were that Englishman, what would you do? (повторення попередньої теми — Conditionals). Try to use the words you learned today in your story .

Приблизні відповіді учнів:

- The humour here is light, it seems to me that this is irony. It is definitely not sarcasm.

- If I were that Englishman, I would go outside and have a picnic, because I like risk and do not trust weather forecasts much.

- If I were that Englishman, I would give up on picnic and stay indoors all day.

- I would rather come home soaked than be afraid of rain!

Питання для закріплення вивченого.

Слово вчителя. You did a great job today! Thank you all for being active and attentive.

Перехресне опитування.

What word did you remember today? When do we use ‘would rather’? What makes ‘Three men in a boat’ funny – sarcasm or irony?

VII. Підведення підсумків і оцінювання роботи учнів на уроці.

VIII. Домашнє завдання.

Позакласне читання (зарубіжна література) та написання твору (англійська мова). Учням необхідно прочитати розділ з повісті Джерома (українською або англійською) і написати міні-твір про те, що б вони робили, якби така

ситуація відбулася з ними. В творі бажано використовувати конструкцію „would rather”.

Висновки до розділу 3

У цьому розділі було проаналізовано головні комічні наративи повісті згідно з Загальною теорією вербального гумору. Порівнюючи епізоди, можна стверджувати:

- 1) до комічних ситуацій, які створює автор, можна застосувати теорію Аттардо і Раскіна, отже, ця теорія має практичне значення для вивчення літературного гумору;
- 2) ключовою для створення сміху є опозиція сценаріїв, яка більшою чи меншою мірою присутня у всіх гумористичних історіях книги. Меншу, та все ж значну роль відіграють логічний механізм, ситуація, мова. Наративна стратегія рідко впливає на творення комічного;
- 3) логічний механізм, який найчастіше використовує автор — повторення ситуації та зміна ролей;
- 4) середовище (SI), в якому відбуваються події, стає основою ситуаційного гумору. Важливою складовою цього фактору є національний та культурний контексти;
- 5) мова жартівливих історій покликана передати сильні емоції персонажів (епізод, де Джером впускає сорочку в воду) чи загострити контрасти (наприклад, емоції гера Бошена і його публіки) для створення комічного ефекту.

Повість “Трое у човні...” доцільно використовувати і як матеріал для уроків позакласного читання зарубіжної літератури, і як автентичний текст на уроках англійської мови. Вона органічно пов’язана з темою чинної програми із зарубіжної літератури для 9 класу “Джонатан Свіфт (1667–

1745). «Мандрі Лемюеля Гуллівера» (1 частина). Засоби комічного (гумор, іронія, сатира, сарказм)». Рівень лексики англійського тексту посильний для учнів 9-11 класів. Учні можна ознайомити з твором в ході інтегрованого уроку зарубіжної літератури та англійської мови для 9 класу.

ВИСНОВКИ

В ході роботи було визначено поняття комічного та літературного гумору. Було здійснено огляд досліджень гумору, зокрема межових з літературознавством досліджень, історію комічного в літературі.

Ми дійшли висновку, що серед понад 80 теорій гумору найперспективнішою в рамках літературознавчого дослідження є Загальна теорія вербального гумору Аттардо і Раскіна (1991), адже її формальні методи мають широке коло застосування, зокрема в аналізі комічних наративів повісті. Вона базується на теорії Раскіна про семантичні механізми гумору (1985). Основний її постулат — комічне створює сукупність так званих «ресурсів знання»: протиставлення сценаріїв (Script Opposition, SO), логічний механізм (Logical Mechanism, LM), ситуація (Situation, SI), ціль (Target, TA), наративна стратегія (Narrative strategy, NS) та мова (Language, LA). У фокусі уваги загальної теорії словесного гумору порівняння жартів, виокремлення в їхній структурі спільних рис та встановлення формальних концептів понятійного апарату.

Джером Клапка Джером жив непересічним життям, його досвід та знання сучасного йому англійського суспільства відобразилися на творенні комічних наративів в творах письменника. На повість “Троє у човні...” безпосередній вплив мали мандрівки Джерома Темзою з дружиною та друзями.

У досліджуваній комічній повісті прослідковуються впливи Вікторіанської літератури (гумор Діккенса та Теккеря), а також традиції “вікторіанської моралі”. Твір є виразником феномену “англійського гумору”, в основі якого — іронічність, переменшення, заборона бути надто серйозним.

Національні та культурні впливи прослідковуються на сюжетному рівні. Відступи про історію Англії та окремих її місцин додають повісті країнознавчої цінності. Імпліцитна критика культурної парадигми епохи

оприявнюється в пародії на типовий для того часу образ британського колонізатора та невідповідність героїв ідеалу маскулінності, диктованого суспільством. Історичний контекст ХІХ століття, як-от омнібуси, класовість суспільства, дитяча праця підмайстрами потребує додаткових зусиль від читача для розуміння комічного ефекту.

В ході роботи було проаналізовано головні комічні наративи повісті згідно з Загальною теорією вербального гумору. Порівнюючи епізоди, можна стверджувати:

- 1) до комічних ситуацій, які створює автор, можна застосувати теорію Аттгардо і Раскіна, отже, ця теорія має практичне значення для вивчення літературного гумору;
- 2) ключовою для створення сміху є опозиція сценаріїв, яка більшою чи меншою мірою присутня у всіх гумористичних історіях книги. Меншу, та все ж значну роль відіграють логічний механізм, ситуація, мова. Наративна стратегія рідко впливає на творення комічного;
- 3) логічний механізм, який найчастіше використовує автор — повторення ситуації та зміна ролей;
- 4) середовище (SI), в якому відбуваються події, стає основою ситуаційного гумору. Важливою складовою цього фактору є національний та культурний контексти;
- 5) мова жартівливих історій покликана передати сильні емоції персонажів (епізод, де Джером впускає сорочку в воду) чи загострити контрасти (наприклад, емоції гера Бошена і його публіки) для створення комічного ефекту.

Повість “Трое у човні...” доцільно використовувати і як матеріал для уроків позакласного читання зарубіжної літератури, і як автентичний текст на уроках англійської мови. Вона органічно пов’язана з темою чинної

програми із зарубіжної літератури для 9 класу “Джонатан Свіфт (1667–1745). «Мандрі Лемюеля Гуллівера» (1 частина). Засоби комічного (гумор, іронія, сатира, сарказм)”. Рівень лексики англійського тексту посильний для учнів 9-11 класів. Учні можна ознайомити з твором в ході інтегрованого уроку зарубіжної літератури та англійської мови для 9 класу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова, Ганна. *Історія зарубіжної літератури. Античність : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Бердянський державний педагогічний університет, 2019.
2. Анненкова О. С. Англійська література вікторіанської епохи. Курс лекцій: Навчальний посібник. – Київ, 2016, ст. 35-84.
3. Бахтин, М. М. *Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса*. Москва, Художественная культура, 1990.
4. Бент, А. Г. “Недуг, которого причину давно бы отыскать пора»: английский сплин, юмор и чудачество как выражение национальной ментальности.” *Вестник Челябинского государственного университета*, vol. 8, 2011, pp. 5–10.
5. Ваганова, Н. В., А. Ю. Трусова. “Сущность языковой личности автора в отражении мужских образов (на основе произведения Джерома К. Джерома «Трое в лодке, не считая собаки»).” *Вестник Челябинского государственного университета.*, vol. 8, 2011, pp. 26–29.
6. Гильманова, А. А. “обучение чтению аутентичных текстов на занятиях по английскому языку.” *Международный научно-исследовательский журнал*, vol. 5.
7. Гром’як, Р. Т., editor. *Літературознавчий словник-довідник*. видання друге ed., Київ, «Академія», 2007. chtyvo.org.ua, https://shron1.chtyvo.org.ua/Hromiak_Roman/Literaturoznavchyi_slovnynk-dovidnyk.pdf.
8. Гумор. *Академічний тлумачний словник (1970—1980)*, <http://sum.in.ua/s/ghumor>.
9. Давиденко, Г., В. Акуленко. *Історія зарубіжної літератури середніх віків та доби Відродження: навчальний посібник*. Київ, ЦУЛ, 2007.
10. Давиденко, Г., О. Чайка. *Історія зарубіжної літератури ХІХ - початку ХХ століття: навчальний посібник*. Київ, ЦУЛ, 2007.
11. Джером, Джером Клапка. *Трое в одном човні (як не рахувати собаки)*. Школа, 2009.
12. Жуйкова, М. В., and В. О. Литвин. “Засоби іронії у творах Дж. Джерома «Three men in a boat» та «Three men on the bummel».” *Вісник Донецького національного університету*, vol. 1-2, 2012.
13. “Зарубіжна література (рівень стандарту). Програма для 5-9-х класів ЗНЗ.” mon.gov.ua, 2017, <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>.
14. “Іноземні мови (рівень стандарту). Програма для 5-9-х класів ЗНЗ.” mon.gov.ua, 2017, <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>.
15. Карасева, Т. Б. “Взаимодействие публицистического и художественного дискурсов в повестях Д.К.Джерома «Трое в лодке, не

- считая собаки» и «Трое на прогулке» (к проблеме жанрового своеобразия).» *Филология и культура*, vol. 4, 2012.
16. Коршунова Е. С. «Типичный англичанин» как литературный образ. Омский научный вестник, vol.3, 2011.
  17. Ніколаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. С. Ю. Ніколаєва, О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. К.: Ленвіт, 2013. 590 с
  18. Омелаєнко Н. В. Художественные средства для выражения юмора в произведениях английских писателей. *Гуманитарные и социальные науки № 6* Тюменский индустриальный университет, 2020
  19. Осипенко, Є.О. Стилiстичнi засоби утворення англiйського гумору *Перекладацькi iнновацiї: матерiали VIII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції*, Суми, 15-16 березня 2018 р. / – Суми: СумДУ, 2018. – С. 150-153.
  20. Пропп, В. Я. *Проблемы комизма и смеха*. Москва, Лабиринт, 1999.
  21. Проскурина, А., and Н. Нефедова. «К вопросу о характерных особенностях английского юмора.» *В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии*, 2015.
  22. Рабкина, Н. В., and Д. О. Комарова. «Комическое в повести Дж. К. Джерома «Трое в лодке, не считая собаки»: карнавальнiй смех как основа английского юмора.» *cyberleninka.ru*, 2016.
  23. Родний, О. В. (1). Комiчна хронiка епохи у творчостi Джерома К. Джерома. *Вiд бароко до постмодернiзму: збiрник наукових праць*, (21), 2017
  24. Розеватов, Д. А. «Жанровое своеобразие повести Джерома К. Джерома "Трое в лодке, не считая собаки."» *Известия Самарского научного центра Российской академии наук*, vol. 14, 2, 2012.
  25. Савина, Ю. А. «Нарушение логико-понятийных норм как когнитивный механизм создания комического эффекта (на материале произведений О. Генри и Джером К. Джерома).» *Lingua mobilis*, vol. 47, 2014.
  26. Савiна, Ю. О. (2019). Iнконгруентнiсть як когнiтивний механiзм комiчного та її вiдтворення в українськомовних перекладах. *Львiвський фiлологiчний часопис*, (5), 134-139.
  27. Федько Ю.О., Вiдтворення особливостей комiчного жанру в перекладi. *Матерiали конференцiї кафедри англiйської фiлологiї i перекладу "Полiт-2018"*, НАУ, Киiв, 2018
  28. Щербак, Н. Ф. ««Трое в лодке, не считая собаки» Джерома К. Джерома: ирония, комический лиризм, история создания.» *Таврический научный обозреватель*, vol. 2, 2017.
  29. Явиц, И. И. «Над чем смеются британцы.» *Вестник МГЛУ*, vol. 1, 2016.
  30. Andrews, Malcolm. «Opening a Fresh Vein of Humour.» *Dickensian Laughter: Essays on Dickens and Humour*, Oxford University Press, 2013, pp. 1-3.

31. Attardo, Salvatore, and Victor Raskin. "Linguistics and humour theory." *The Routledge Handbook of Language and Humor*, Routledge, 2017, pp. 49-64, <https://books.google.com.ua>.
32. Attardo, Salvatore, and Victor Raskin. "Toward an empirical verification of the General Theory of Verbal Humor." *HUMOR: International Journal of Humor Research*, vol. 6, 1993, pp. 123-136.
33. Attardo, Salvatore. "Script oppositions and logical mechanisms: Modeling incongruities and their resolutions." *Humor - International Journal of Humor Research*, vol. 15, 2002, pp. 2-46.
34. Bremmer, Jan; Roodenburg, Herman. *Introduction: Humour And History*. University of Groningen, 1997.
35. Comedy of humours. *britannica.com*, <https://www.britannica.com/art/comedy-of-humours>.
36. Fox, Kate. *WATCHING THE ENGLISH The Hidden Rules of English Behaviour*. HODDER & STOUGHTON, 2004. <https://edisciplinas.usp.br>, https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/4434518/mod_resource/content/1/Watching%20the%20English.pdf.
37. Jerome, Jerome K. *Three Men in a Boat, to say nothing of the Dog!* Penguin Classics, 2004.
38. Sehmy, Dalbir S. "'Jerome at the BBC': Subversion, caricature, and humanity in Three Men in a Boat." *European Journal of Humour Research*, vol. 2, pp. 32-53.
39. Triesenberg, Katrina. "Humor in literature." *The Primer of Humor Research*, vol. 8, 2008, p. 523.
40. Victorian era. <https://www.britannica.com>, <https://www.britannica.com/event/Victorian-era>.